





MARIE-HENRI BEYLE STENDHAL  
**Kırmızı ve Siyah**

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2010-2012 (2 baskı)  
© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

*Le rouge et le noir. Chronique de 1830*

© Önsöz: 1962, Irwing Howe, “Stendhal: The Politics of Survival”  
© Sonsöz: 1962, Martin Turnell, “Le Rouge et le noir”

İletişim Yayınları 1442 • İletişim Klasikleri 44  
ISBN-13: 978-975-05-1219-3  
© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.  
1. BASKI 2013, İstanbul  
2. BASKI 2016, İstanbul

*DIZI YAYIN YÖNETMENİ* Murat Belge

*YAYINA HAZIRLAYANLAR* Bahar Siber, Güneş Akkor, Emrah Serdan

*KAPAK* Suat Aysu

*KAPAK RESMİ* Léon Cogniet, “Villa Médicis’deki Odasında Otoportre”, 1817

*UYGULAMA* Hüsni Abbas

*DÜZELTİ* Deniz Pote

*BASKI* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

*CILT* Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

**İletişim Yayınları** · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MARIE-HENRI BEYLE STENDHAL

# Kırmızı ve Siyah

## 1830 Günlüğü

*Le rouge et le noir*  
*Chronique de 1830*

ÇEVİREN Şerif Hulûsi

IRVING HOWE'UN ÖNSÖZÜ,  
MARTIN TURNELL'İN SONSÖZÜ VE  
ROMANIN ESİN KAYNAĞI OLAN  
BERTHET OLAYI'NA DAİR DOSYAYLA



**MARIE-HENRI BEYLE STENDHAL** 23 Ocak 1783'te Fransa'nın Grenoble şehrinde doğdu. Yedi yaşındayken annesini kaybedince babası ve halasıyla yaşamaya başladı. École Centrale'in matematik bölümünden birincilikle mezun olduktan sonra kuzeninin yardımıyla Harbiye Bakanlığı'nda göreve başladı. Asteğmen olarak İtalya'ya gitti. Askerliğe ısınmayıp bir süre Paris'te başıboş bir hayat yaşadı. Daha sonra Marsilya'da tacirlik, ithalat gibi işlerle meşgul oldu. Marsilya'dan sonra Paris'e dönüp levazım dairesinde işe başladı. Napolyon'un zafer alayıyla Berlin'e gitti. 1810 yılında sürveyanlığa yükselerek saraya takdim edildi. Polonya, Floransa, Roma, Napoli'yi gezdi. Napolyon'un Büyük Ordusu'yla Moskova'ya gitti. Moskova'nın yamışı ve Büyük Ordu'nun çökilişinden çok etkilendi. Bautzen Savaşları'na katıldı. 1830'da Trieste'ye, 1831'de Roma'nın kuzeyindeki Civitavecchia'ya konsolos tayin edildi. 1834'te Légion d'honneur nişanına layık görüldü.

Bir yandan görevi gereği Avrupa'da dolaşırken, bir yandan da edebiyatla ilgilenmeye devam etti. 1815'te *Haydn, Mozart ve Metastasio'nun Hayatları'm* (*Vies de Haydn, de Mozart et de Métastase*) yazdı. Stendhal mahlasını kullandığı ilk kitabı olan *Roma, Napoli ve Floransa'yı* (*Rome, Naples et Florence*) 1817'de yayımladı. Napolyon'un hayatını yazmaya başladı. 1819'da babasının ölümünden sonra Grenoble'a dönerek burada karşılıksız aşkı Métilde Dembowski'ye ithaf ettiği *Aşk Üzerine'yi* (*De l'amour*) yazdı. 1823 Romantik akımın ilkelerini ilan eden *Racine ve Shakespeare* (*Racine et Shakespeare*) adıyla birleşecek iki eserden ilkini kaleme aldı. *Rossini'nin Hayatı'm* (*Vie de Rossini*) yayımladı. 1827'de ilk romanı olan Restorasyon dönemi hikâyesi *Armançe'yi* yayımladı. 1829'da İtalya'daki tecrübelerini aktardığı *Roma'da Gezintiler* (*Promenades dans Rome*) kitabını yazdı. Ekim ayında *Kırmızı ve Siyah'ı* (*Le Rouge et le Noir*) yazmaya başladı. *Kırmızı ve Siyah* 1831 tarihini taşısa da aslında 1830'da yayımlandı. 1834'de yarıda bırakacağı *Lucien Leuwen'i* yazmaya başladı. Kendi hayat macerasını anlatan *Henry Brulard'ın Hayatı'm* (*La vie de Henry Brulard*) yazmaya başladı, fakat tamamlamadı. 1836'da *Bir Turistin Hatıraları* adını (*Mémoires d'un touriste*) taşıyan seyahat kitabını yayımladı. *Pembe ve Yeşil* (*Le rose et le vert*) adında tamamlayamayacağı bir romana başladı. 1838'de Parma Dükü Alexandre Farnèse'in gençlik hayatından esinlenerek roman haline getirdiği *Parma Manastırı'nı* (*La Chartreuse de Parme*) yazdı. 1839'da *Lamiel* adlı romanı yazmaya başladı ancak bitiremedi.

1841 yılında sağlığı bozulmaya başladı. 22 Mart 1842'de felç geçirdikten bir gün sonra hayatını kaybetti.

## İÇİNDEKİLER

<b>KIRMIZI VE SİYAH'IN İLK BASKISININ KAPAKLARI</b> .....	6
<b>KRONOLOJİ</b> .....	9
ÖNSÖZ	
<b>STENDHAL: HAYATTA KALMANIN SİYASETİ /</b> <b>IRWING HOWE</b> .....	23

### **Kırmızı ve Siyah**

<b><i>Birinci Bölüm</i></b> .....	47
<b><i>İkinci Bölüm</i></b> .....	267
SONSÖZ	
<b>KIRMIZI VE SİYAH / MARTIN TURNELL</b> .....	543
<b>BERTHET OLAYI</b> .....	563





# LE ROUGE ET LE NOIR

CHRONIQUE DU XIX<sup>e</sup> SIÈCLE.

PAR M. DE STENDHAL.

TOME PREMIER.



PARIS.

A. LEVASSEUR, LIBRAIRE, PALAIS-ROYAL

1851.

- *Kırmızı ve Siyah*'ın 1831'de yapılan ilk baskısının birinci ve ikinci ciltlerinin kapakları.

# LE ROUGE ET LE NOIR

CHRONIQUE DU XIX<sup>e</sup> SIÈCLE,

PAR M. DE STENDHAL.

TOME SECOND.



PARIS.

LEVASSEUR, LIBRAIRE, PALAIS-ROYAL.

1851.



Henri Dubouché'nin  
*Kırmızı ve Siyah* için yaptığı  
çizimler.





## Birinci Bölüm

*Gerçek... şu buruk gerçek!*

DANTON

I

### BİR KASABA

Binini bir araya koyun;

Fena değil.

Ama kafes gene şenlenmez.

HOBBS

Verrières'in, Franche-Comté'nin en güzel kasabalarından biri olduğu söylenebilir. Sivri çatılı, kırmızı kiremitli beyaz evleri, en küçük kıvrımları ulu kestane ağacı kümeleriyle belirli bir tepenin yamacına kurulmuştur. Vaktiyle İspanyolların yaptıkları, şimdi bir yıkıntı haline gelmiş surların birkaç yüz adım aşığından Doubs Irmağı akar.

Verrières'in kuzeyini yüksek bir dağ kaplar. Jura'nın kollarından biridir bu. Verra'nın kırık tepelerini, ekim ayının daha ilk soğuklarında karlar örter. Dağdan kopup gelen bir sel, Doubs'a dökülmeden önce, Verrières'i boydan boya geçer, birçok bıçkıyı çalıştırır. Bıçkıcılık buraların çok basit sanatlarından biridir; kasabalı değil de daha çok köylü olan halkın büyük bir çoğunluğuna az buçuk bir refah sağlar. Böyle olmakla beraber, bu kasabayı zengin eden bıçkılar değildir. Napolyon'un düşüşünden beri, Verrières'deki hemen bütün evlerin yüzlerini

güzelleştiren bolluğu herkes, Mulhouse basması denilen boyalı bezi dokuyan fabrikaya borçludur.

Daha şehre girer girmez, insan gürültülü, görünüşü korkunç bir makinenin patirtisiyle serseme döner. Ağır, her düşüşünde yeri titreten yirmi demir tokmak, sellerin suyuyla çalışan bir çarkla kalkar iner. Bu tokmakların her biri günde bilmem kaç bin çivi yapar. Çarçabuk çivi haline geliverecek demir parçacıklarını bu kocaman tokmakların ineceği yere taze, güzel, genç kızlar sürer. Görünüşte ağır bu iş, Fransa'yı İsviçre'den ayıran dağlar arasına ilk defa giren yolcuyu en çok şaşırtan şeylerden biridir. Verrières'e girince, yolcu, caddeden gelip geçenleri sağır eden bu güzel çivi fabrikasının kimin olduğunu sorsa, isteksiz isteksiz karşılık verirler: Kimin olabilir? Belediye Başkanı'nın.

Doubs kıyılarından ta tepeye kadar uzanan bu caddede yolcu biraz daha oyalanayım derse, bahse girerim ki, meşgul ve önemli biri gibi görünen bir adamın ortaya çıktığını görecektir.

Onu görür görmez, hemen şapkalar çıkar. Saçları kırılmış ve griler giymiştir. Göğsünde birçok nişan taşır; geniş bir alını, gaga gibi bir burnu vardır. Yüzünün düzgün olduğu söylenebilir; ilk bakışta bu yüzün, belediye başkanı ağır başlılığıyla kırk sekiz-elli yaşlarında rastlanan bir çeşit yakışıklılığı birleştirdiği bile görülür. Ama halindeki o kendinden memnuniyet, ukalalıkla karışmış, dar kafalılık ve zekâsızlık karşısında Parisli yolcu, çok geçmeden, irkilir. Yani, bu adamdaki bütün kabiliyetin alacağını kuruşu kuruşuna almaktan, borcunu da mümkün olduğu kadar geç vermektен ibaret olduğu anlaşılır.

Verrières Belediye Başkanı Mösyö de Rênal işte böyle bir adamdır. Vakarlı adımlarla caddeyi geçtikten sonra, Belediye Dairesi'ne girer, yolcunun gözünden kaybolur. Yolcu yoluna devam ederse, yüz adım ilerde oldukça güzel bir ev, eve bitişik demir parmaklığın arasından da muhteşem bahçeler görür. Arından Burgonya tepelerinden oluşan ufuk çizgisi yükselir, bu da sanki göz zevki için yaratılmış gibidir. Bu manzara yolcuya kendisini boğmaya başlayan, küçük para çıkarlarının kirli havasını unutturur.



Yolcu, bu evin, Mösyö de Rênal'in olduğunu öğrenir. Verrières Belediye Başkanı daha yeni biten yontma taştan yapılmış bu güzel evi çivi fabrikasından kazandığı parayla yapmıştır. Söylentiye göre, İspanyol olan ailesi memlekete XIV. Louis daha buraları almadan önce gelip yerleşmiştir.

1815'ten beri, sanayici olmaktan yüzü kızarır: Çünkü, 1815 onu belediye başkanı yapmıştır. Setler halinde Doubs kıyılarına kadar inen bu muhteşem bahçenin ayrı ayrı kısımlarını payandalayan kat kat duvarlar, Mösyö de Rênal'in demir ticaretindeki derin bilgisinin bir mükâfatıdır.

Almanya'nın Leipzig, Frankfurt, Nürnberg gibi sanayi şehirlerini çevreleyen o güzelim bahçeleri Fransa'da bulacağınızı hiç ummayın. Franche-Comté'de ne kadar duvar yaparsanız, arazinin ötesine berisine ne kadar taş yığarsanız, komşularınızdan o kadar çok saygı görürsünüz. Mösyö de Rênal'in duvarlarla dolu bahçelerine hâlâ herkesin hayran oluşu, kapladıkları arsalarından bazılarını ağırlıklarınca altına satın almış olmasındandır. Söz gelişi, Verrières'e girerken Doubs kıyısındaki tuhaf konumunu görüp şaşıttığımız, çatısına boydan boya çakılmış bir tahta üzerine iri harflerle SOREL adı yazılmış bıçkılıhaneye var ya, işte o bıçkılıhane altı yıl önce, şimdi Mösyö de Rênal'in bahçelerinin dördüncü duvar katının yükseldiği yerdeydi.

Kibrine rağmen, Belediye Başkanı o ters, inatçı köylü, ihtiyar Sorel'in kapısının eşliğini aşındırdı, bıçkısını başka bir yere taşı-sın diye ona avuç dolusu Louis altını saydı. Bıçkısını çalıştıran *umumi* ırmağa gelince, Mösyö de Rênal, Paris'te sağladığı itibar sayesinde, bunun yolunu çevirmek müsaadesini kopardı. 182.. seçimlerinden sonra bu lütfu kavuştu.

Sorel'den aldığı bir dönüm toprağa karşılık, beş yüz adım alt tarafta, Doubs kıyılarında dört dönüm toprak verdi. Bu yeni konum çam kerestesi ticareti için çok daha elverişli olmakla birlikte, zenginleşeli beri Sorel Baba diye anılan ihtiyar, komşunun sabırsızlığı ve *mülk sahibi olma hastalığı*ndan faydalanıp, ne yaptı ne etti, 6.000 Frank da para kopardı.

Doğrusu bu ya, bu anlaşmayı kasabanın eşrafı pek kınadı. Bir defasında, olaydan dört yıl sonra, bir pazar günü Mösyö de Rê-

nal, belediye başkanı kıyafetiyle kiliseden dönerken, Sorel Baba'nın yanında üç oğlu olduğu halde, uzaktan kendisine bakıp bıyık altından güldüğünü gördü. Bu gülüş Belediye Başkanı'nın yüreğine ateş düşürdü. O gün bugündür, "Bu trampa daha ucuz kurtarılırdı," diye düşünür durur.

Verrières'de herkesin saygısını kazanmak için asıl yapılacak şey, birçok duvar yaptırarak birlikte, ilkbaharda İtalya'dan gelip Jura Vadilerini aşarak Paris'e giden o duvarcıların getirdikleri planlardan birini kapmamaktır. Böyle bir yeniliğin hevesi tedbirsiz mülk sahibine silinmez bir *kafasız* damgasının yapıştirilmesine sebep olur, böylesinin de Franche-Comté'de herkese itibar dağıtan ölçülü, bilge kimselerin gözünde hiçbir değeri kalmaz.

Gerçekten, bu bilge kimseler *despotizmin* en sıkı şekliyle memleketi kasıp kavururlar; bu çirkin kelime yüzündendir ki Paris denilen o büyük cumhuriyette yaşamış herhangi bir kimse için kasabada oturmak çekilir şey değildir. Fransa kasabalarındaki herkesin düşüncesinin –hem de ne düşünce!– zorbalığı Birleşik Amerika devletlerindeki kadar *budalaca* bir şeydir.

## II

### BİR BELEDİYE BAŞKANI

Önemi hiçe mi sayıyorsunuz siz, beyefendi? Budalaların saygısını, çocukların ağzı açık hayran budalalığını, zenginlerin hasedini, bilgenin küçümsemesini hiçe mi sayıyorsunuz siz?

BARNAVE

İdarecilikte Mösyö de Rênal'in ününün yerleşmesini sağlayan, Doubs'un yatağından yüz adım yukarıda, bütün tepe boyunca uzayan gezi yerine büyük bir *payanda duvarı* çekmek gerektiği düşüncesi oldu. Bu gezi yeri, Fransa'nın en güzel tabiat manzaralarından birini, hayran olunacak mevkisi dolayısıyla görür. Ama her ilkbaharda yağmur suları yer yer çukurlar

açar, burasını geçilmez, yürüyüş yapılamaz hale getirir. Herkesin gördüğü bu mahzuru, Mösyö de Rênal, yirmi adım yüksekliğinde, otuz-kırk kulaç uzunluğunda bir duvarla kendi idaresi döneminde ölümsüz kılmak gibi mutlu bir gereklilik haline getirdi.

Bu duvar korkuluğu için Mösyö de Rênal üç defa Paris'e gitmek zorunda kaldı. Çünkü, sonndan bir önceki içişleri bakanı Verrières gezisinin amansız düşmanıydı. Duvarın korkuluğu şimdi yerden dört ayak yüksektir. Gelmiş gelecek bütün bakanlara meydan okumak istercesine, bugünlerde duvarı yontma taşla kaphıyorlar.

Bu maviye çalan, güzel, kurşuni kocaman taşlara kaç defa göğsümü dayayıp, bir gün önce Paris'te bıraktığım baloları düşünerek, gözlerimi Doubs vadisine dikmişimdir! İleride ırmağın sol kıyısında yılan gibi kıvrılıp giden beş-altı vadi vardır, bunların içinden derecikler aktığını gözleriniz zorla seçer. Çağlayandan çağlayana atladıktan sonra koşup Doubs Irmağı'na dökülürler. Bu dağlarda güneş pek yakıcıdır ama tepede parladığı zamanlarda bile, yolcuların hülyaları bu sette gölgesine sığınacak ulu çınarlar bulur. Bu ağaçlar çabuk büyümelerini, maviye çalan o alımlı yeşilliklerini Belediye Başkanı'nın, büyük payanda duvarının beri yanına döktürdüğü toprağa borçludurlar. Çünkü, Şehir Meclisi'nin karşı çıkmasına aldırmayarak, Mösyö de Rênal gezi yerini altı ayak daha genişletti. (O aşırı kralcı, ben ise liberal olduğum halde bu yaptığımı övüyorum.) Onun içindir ki, Verrières düşkünlerevinin mutlu müdürü, Mösyö Valenod'ya göre, bu set Saint-Germain-en-Laye setiyle pekâlâ boy ölçüşebilir.

Benim ise, bu *Sadıklar Mesiresi* için söyleyecek bir çift sözüm var. Gezinin bu resmî adı on beş-yirmi yerde mermer levhalarda okunuyor. Bu levhalar Mösyö de Rênal'e bir nişan daha kazandırmıştır: Sadıklar Mesiresi için edeceğim sitem ise resmî makamların bu gürbüz çınarları canavarca diri diri budayıp kırptırmalarıdır. Basık, yuvarlak, yayvan başlarıyla kaba saba bahçe bitkilerine benzeyeceklerine, bıraksalar İngiltere'de görüldüğü gibi kim bilir nasıl da serpilip büyüyecekler! Ama Belediye Baş-



kamı beyefendi zorbadır, onun için de, belediyenin bütün ağaçları yılda iki defa hiç acımadan sakat bırakılır. Buranın Liberaleri, “Papaz vekili Mösyö Maslon kırpıntılara el atmaya kendini alıştırdığı gündən beri bahçıvanın eli daha da insafsızlaştı,” diyorlarsa da, fazla abarttıkları bellidir.

Bu genç kilise adamı, birkaç yıl önce, Papaz Chélan’la civardaki birkaç papaza göz kulak olsun diye Besançon’dan gönderildi. Verrières’e çekilmiş Belediye Başkanı beyefendinin sözüne bakılırsa, gençliğinde hem Jakoben hem de Bonapartçı olan İtalya Ordusu’nun yaşlı başcerrahı bu güzelim ağaçların ikide bir sakatlanmasından şikâyet etmeye kalkıştı.

Légion d’honneur\* almış bir cerrahla konuşurken takınılması gereken bir azamete, “Gölgeyi ben de severim,” diye karşılık verdi. “Gölgeyi severim, ağaçlarımı gölge versin diye budatıyorum; gelir getirmeyen bir ağacın başka neye yarayacağını aklım almaz, eğer ki ceviz gibi faydalı değilse.”

İşte Verrières’de bütün kararları veren bu büyük laftır: *gelir getirmek*. Halkın dörtte üçünden fazlasının her günkü düşüncesi budur.

Gözünüze öylesine şirin görünen bu kasabada her şey *gelir getirmeye* göre çözümlenir. Kasabaya gelen yabancı, etrafı saran taze ve derin vadilerin güzelliğiyle gözleri kamaşıp, önce yöre halkının *güzele* vurgun olduğunu sanır, memleketin güzelliği hiç dillerden düşmez. Bu güzelliğe pek önem verdikleri inkâr edilemez, ama o da sırf bu güzellik birkaç yabancıyı buraya çekip parasıyla hancıları zengin ediyor ve böylece, giriş vergisi sayesinde *kasabaya gelir getiriyor*, diye.

Güzel bir sonbahar günüydü, Mösyö de Rênal, karısını koluna takmış, Sadıklar Mesiresi’nde geziniyordu. Kulağı ağır başlı bir şekilde konuşan kocasında olmakla birlikte, Madam de Rênal’in gözleri üç küçük çocuğunun hareketlerini merakla izliyordu. On bir yaşlarındaki en büyükleri, ikide bir korkuluğa yaklaşıyor, üstüne çıkmaya çalışıyordu. Ardından tatlı bir ses “Adolphe!” diye sesleniyor, çocuk da iddialı tasarısından vazgeçiyordu. Madam de Rênal otuzunda ama hâlâ çok güzel bir kadındı.

(\*) (Fr.) Şeref nişanı – e.n.

“O Parisli yakışıklı bey, yaptıklarına bal gibi pişman olacaktır,” diyordu, Mösyö de Rênal, öfkeli öfkeli. Benzi her günküden daha uçtu. “Bizim de sarayda eşimiz dostumuz yok değil ya.”

Size taşranın iki yüz sayfa dolusu lafını etmek istiyorum, ama taşralının uzun, *enini sonunu hesaplaya hesaplaya* konuşmasıyla size işkence etmek istemem.

Verrières Belediye Başkanı'nın böylesine nefretle sözünü ettiği bu Parisli yakışıklı bey, iki gün önce, yalnız kasabanın hapis-hanesine ve düşkünlerevine değil, Belediye Başkanı'yla buranın eşrafı tarafından bedava idare edilen hastaneye de girmenin yolunu bulan Mösyö Appert'den\* başkası değildi.

“Aman,” diyordu Madam de Rênal ürkek, “fukaranın malını büyük bir erdemle idare ettikten sonra, o Parisli beyin sana ne gibi bir zararı dokunabilir?”

“O buraya sırf *kusur bulmak* için geliyor. Sonra da gidip liberal gazetelerde makaleler dönecek.”

“Dostum, sen onları hiç okumuyorsun ki...”

“Olsun, insanlar bu Jakoben makaleleri gelip bize yetiştiriyorlar; bu bizi oyalıyor, *iyilik etmemize engel oluyor*.\*\* Bana gelince, papazı hiçbir zaman affetmeyeceğim.”

### III FUKARANIN EKMEĞİ

Erdemli, dalavere nedir bilmez bir papaz köy için Tanrı'nın bir nimetidir.

FLEURY

Şunu belirtmeliyim ki, seksenlik bir ihtiyar olduğu halde, buraların temiz, sağlam havasıyla beslenmiş demir gibi bir vücudu ve karakteri olan Verrières papazının istediği saatte cezaevini, hastaneyi, hatta düşkünlerevini ziyaret etmeye hakkı vardır. Paris'ten papaza bir tavsiye mektubu getiren

(\*) Benjamin Nicolas Marie Appert (1797–1847). Fransız filantrop – ç.n.

(\*\*) Bu söz tarihidir; gerçekten söylenmiştir – ç.n.

Mösyö Appert bu acayip kasabaya sabahın tam altısında gelmek akıllılığını gösterdi. Gelir gelmez de hemen papaz evine gitti.

Taşranın en zengin mülk sahibi ve Fransa Âyan Meclisi üyesi olan La Mole Markisi'nin kendisine yazdığı mektubu okurken Papaz Chélan düşüncelere daldı.

“Ben yaşlıyım, ayrıca beni burada severler,” dedi. Sonunda, duyulur duyulmaz bir sesle, “Cesaret edemeyeceklerdir!” diye mırıldandı. Birden Parisli baya dönerek, çok yaşlı olduğu halde, az buçuk tehlikeli ama iyi bir iş yapmanın zevkini gösteren o kutsal ateşle gözleri parıldadı.

“Gelin benimle, efendim. Cezaevinin gardiyanına, özellikle düşkünlerevinin bekçilerinin yanında gördüğünüz şeyler hakkında düşüncelerinizi lütfen söylemeyin.”

Appert karşısındakinin iyi yürekli bir insan olduğunu anladı. Saygıdeğer papazın arkasına takıldı, cezaevini, hastaneyi, düşkünülerini gezdi; birçok şey sordu; tuhaf tuhaf karşılıklar aldıysa da en küçük suçlayıcı imadan bile uzak durdu.

Bu gezi saatlerce sürdü. Papaz Mösyö Appert'i öğle yemeğine çağırırdı, ama o, yazılacak mektupları olduğunu bahane etti. Cömert arkadaşımı daha fazla sıkmak istememişti. Saat üçe doğru, bu baylar düşkünülerini dolaşma işini bitirdiler, sonra yine cezaevine geldiler. Kapıda bir seksen boyunda, bacakları eğri, dev gibi bir gardiyan gördüler; iğrenç suratu dehşetin etkisiyle pek çirkin hale gelmişti.

Papazı görür görmez, “Bu yanımızdaki Mösyö Appert değil mi, efendim?” dedi.

“Size ne?” dedi papaz.

“Dün kesin emir aldım da... Vali hemen, bir jandarma yollanmış... dörtнала. Mösyö Appert'i cezaevine sokmasınlar diye.”

Papaz, “Size açıkça söylüyorum, Mösyö Noiroud,” dedi, yanımızdaki bu yolcu Mösyö Appert'dir. Gece gündüz, istediğim saatte, yanımızda kim olursa olsun cezaevine girmeye hakkım olduğunu biliyorsunuz değil mi?”

Gardiyan, sopa korkusuyla, boynunu büken bir fino köpeği gibi başını öne eğerek alçak sesle, “Evet,” dedi. “Yalnız, papaz

efendi, ço lu ğum ço cu ğum var. İhbar ederlerse, beni yerimden ederler. Bundan baş ka gelirim yok.”

İyi yürekli papaz, daha da ço ş kulu bir sesle, “Yerimden olursam, benim de çok canım sıkılır,” dedi.

“Aramızda çok fark var, papaz efendi. Yılda sekiz yüz liralık geliriniz olduğunu herkes biliyor, ayrıca da çiftiniz çubu ğunuz...”

Türlü şekillerde yorumlanıp abartılan, iki günden beri de Verrières kasabasında ki kinli ihtirasları şahlandıran olaylar iş te bunlar. Ş u sırada Mösyö de Rênal’le karısı arasındaki tartışmanın konusu da bu. Sabah düşünlerevinin müdürü Mösyö Valenod’yu peşine takarak, hoşnutsuzlu ğunu anlatmak için papazın evine gitmişti. Mösyö Chélan’ın kendisini koruyacak kimi kimsesi yoktu; sözlerinin nereye varacağını anladı.

“Peki, baylar. Bu olaylarla iş inden edilen seksenlik üçüncü papaz da ben oluvereyim. Elli altı yıldır buradayım: Kasabanın hemen bütün halkını ben vaftiz ettim, geldi ğimde burası bir köydü. Her Allah’ın günü gençleri evlendiriyorum, vaktiyle dedelerini de ben evlendirdim. Verrières benim aile oca ğımdır. Ama bu yabancıyı görünce “Paris’ten gelen bu adam,” dedim, “bakarsın liberalin biridir, böylesi sürü ile. Ama bizim fukaralara, mahpuslara ne kötülük edebilir bu adam?”

Mösyö de Rênal’in hele de düşünlerevi müdürü Mösyö Valenod’nun sözleri daha da a ğ ırlaşınca, yaşlı rahip titrek bir sesle, “Peki, öyleyse, beni azlettirin,” dedi. “Memleketten gidecek de ğ ilim. Kırk sekiz yıl önce, miras olarak yılda 800 lira gelir getiren bir tarla kaldı bana. Bu gelikle yaş arım. İş imden hiç para artıramadım, beni iş imden etmenin sözünü ettikleri zaman gözümü korkutamamaları belki de bu yüzdendir.”

Mösyö de Rênal karısıyla gül gibi geçiniyordu ama onun ürke ürke tekrarladığı, “Ş u Parisli bay, mahpuslara ne kötülük edebilir?” düşüncesine ne diyece ğ ini bilemeyerek, tam kızacağı sırada, karısı bir ç ı ğlık kopardı. Ortanca o ğ lu set duvarının korkulu ğ u üstüne çıkmış, bu duvarın öte yandaki bağ dan yirmi ayaktan fazla yüksek olduğuna bakmadan üstünde koşuyordu. Çocu ğ un gözünü korkutup öbür yana düşürme tehlikesi yüzünden Madam de Rênal bir şey söyleyemedi. Yaptığı marifete

gülen çocuk, annesine bakıp onun sarardığını görünce, sonunda yola atladı, koşup yanına geldi. Bir güzel azarı yedi.

Bu küçük olay konuşmanın gidişatını değiştirdi.

De Rênal, “Kafama koydum, şu bıçkıcının oğlu Sorel’i eve alacağım,” dedi. “Artık ele avuca sığmaz hale gelen çocuklara bakar. Papaz olup çıkmış. İyi Latince biliyormuş. Çocukların eğitimine de faydası olur. Çok sağlam bir karakteri varmış, papaz öyle söylüyor. Yemek içmek benden, eline de yılda üç yüz Frank veririm. Kafasından biraz şüpheliyim. Akrabaları olduğunu bahane edip, Sorellerle birlikte yaşamaya gelen, Légion d’honneur almış o ihtiyar cerrahın gözdesiydi çünkü. Bu adam liberallerin bal gibi bir hafiyesi olabilir; dağlarımızın havasının, astumına pek iyi geldiğini söylüyordu, ama bunun aslını astarını hiç görmedik. Bonaparte’in İtalya’da verdiği bütün savaşlara katılmış, söylediklerine bakılırsa imparatorluk kuracağı zaman bu ‘hayır’ diye imza vermiş. Bu liberal, Sorel’in oğluna Latince öğretiyormuş, yanında getirdiği bir sürü kitabı ona vermiş. Bu yüzden, kerestecinin oğlunu bizim çocukların yanına yaklaştırmak hiç aklımdan geçmemişti. Aramızı iyiden iyiye açan patırtıdan tam bir gün önce, papaz bana bu Sorel’in üç yıldır din bilimi çalıştığını, papaz okuluna girmeyi kafasına koyduğunu söyledi; demek ki liberal değil, Latinceyi de iyi biliyor.”

Mösyö de Rênal bir diplomat edasıyla karısına bakarak devam etti: “Bu düzenleme bir işe daha yarayacak. Şu bizim Valenod arabasına iki güzel Normandiya atı aldı diye pek böbürleniyor. Ama çocuklarının mürebbisi yok!”

“Sorel’i pekâlâ elimizden alabilir.”

Mösyö de Rênal, bu harika düşüncesinden ötürü bir gültümseme ile karısına teşekkür ederek, “Demek ki, tasarımı sen de uygun buluyorsun?” dedi.

“Aman Tanrım, ne de çabuk karar veriyorsun dostum!”

“Karakter sahibi adamım da ondan. Papaz da bunu iyice gördü. Birbirimizden gizlimiz, saklımız yok, burada etrafımızı liberaller sarmış. Bütün bu bez tacirleri bana haset ediyor, bunu gayet iyi biliyorum. İkisi üçü pek zenginleşiyor. Aa! Mösyö de Rênal’in çocuklarının başlarında mürebbileriyle giderken gö-

rümleri, doğrusu, pek hoş a gidecek. Benim kim olduğumu öğrenecekler. Dedem sık sık anlatırdı, gençliğinde bir mürebbisi varmış. Bana yılda yüz altına mal olacak, ama bunu şerefimizi sürdürmek için gerekli bir masraf saymalı.”

Bu ani verilen karar, Madam de Rênal'i derin düşüncelere saldı. Uzun boylu, endamlı bir kadındı; bu dağlarda dendiği gibi; memleketin güzeliydi. Halinde tavrında bir sadelik, yürüyüşünde bir gençlik vardı. Bir Parisli'nin gözünde, bu masumluk ve canlılık dolu saf zarafet, insanda tatlı şehvet düşüncelerini bile uyandırmaya kadar varabilirdi. Böyle bir başarıya ulaşabileceğini söyleyen olsaydı, Madam de Rênal'in utancından yüzü kızarırdı. Ne hafiflik ne de yapmacık tavırlar bu yüreğe sokulamamıştı. Düşkünlerevinin zengin müdürü Mösyö Valenod ona sokulmak istediye de, başarı elde edemedi. Bu olay Madam de Rênal'in erdemine garip bir parlaklık getirdi. Çünkü, uzun boylu, iriyarı, canlı bir görünümüne ve gür siyah favorilere sahip bir genç olan bu Mösyö Valenod, taşrada “yakışıklı” dedikleri o kaba, arsız, yaygaracı heriflerden biriydi.

Mösyö de Valenod'nun durmadan kolunu, bacağı oynatması, bağra bağra konuşmaları, pek çekingen, görünüşte saati saatine uymaz yaradılıştaki Madam de Rênal'in hiç hoşuna gitmemişti. Verrières'de eğlence denilen şeyden uzak durması, “asaletiyle pek övünüyor,” diye ünlenmesine sebep olmuştu. Hiç aklından geçirmezdi, ama kasaba halkının evine pek seyrek gidip gelmesinden hoşlanmıştı. Onun, kasaba hanımlarının gözünde budalanın biri olduğu gerçeğini gizlemeye çalışmaya çağız; çünkü, kocasına politik davranmayı bilmediğinden, kendine Paris'ten ya da Besançon'dan güzel şapkalar aldırarak için eline geçen o güzelim fırsatları hep kaçıyordu. Hiçbir şeyden şikâyet etmezdi, yeter ki güzel bahçesinde tek başına dolaşırken kendisine rahat versinler.

Kocasını üzerinde hüküm vermeye ve kocasından sıkıldığını kendi kendine itiraf etmeye bile hiçbir zaman kalkışmamış, saf, tertemiz bir insandı. Karı koca arasında bundan daha tatlı bir münasebet olamayacağını, kendi de farkında olmadan, var saymıştı. Mösyö de Rênal'i en çok çocukları üzerindeki tasarıların-

dan söz ettiği zaman severdi. Üç çocuğundan büyüğünü asker, ortancasını yargıç, küçüğünü kilise adamı yapacaktı. Sözüñ kısası Mösyö de Rênal, tanıdığı erkeklerin en az can sıkandıydı.

Kocası hakkında verdiği bu hüküm akla yakın bir hükümdü. Verrières Belediye Başkanı, nükteli, en çok da sözü sohbeti yerinde bir adam olma ününü, kendisine amcasından miras kalan yarım düzine hoş latifeye borçluydu. İhtiyar Yüzbaşı de Rênal, Devrim'den önce Orléans Dükü'nün piyade alayında hizmet görmüş, Paris'e gittiği zamanlarda, Prensın salonlarına kabul edilmişti. Madam de Montesson'u, ünlü Madam de Genlis'yi, Palais-Royal'i ihya eden Mösyö Duenet'yi orada görmüştü. Mösyö de Rênal'in anekdotlarında bu kişiler sık sık geçerde. Ama bu öylesine nazik şeyleri anmak gitgide onda bir angarya haline gelmiş, epeyden beri Orléans hanedanına ait anekdotları pek seyrek anlatır olmuştı. Zaten, paradan bahsedilen zamanlar dışında, pek terbiyeli olduğundan, haklı olarak, Verrières'in en aristokrat kişisi sayılıyordu.

#### IV BABA İLE OĞUL

Böyle isem, kabahat bende mi?

MACHIAVELLI

Ertesi sabah saat altıda Sorel Baba'nın bıçkıhanesine inerken, Verrières Belediye Başkanı kendi kendine, "Karım çok akıllı!" diyordu. "Üstünlük bende kalsın diye öyle dedim ama söylediklerine göre, Latinceyi bir melek gibi bilen şu küçük papaz Sorel'i ben yanıma almazsam, hiç içi rahat olmayan düşünle-  
revi müdürünün aynı şeyi akıl edip papazı elimden alabileceğini hiç düşünmemiştim. Kim bilir nasıl çalım satarak çocuklarının mürebbisinden söz edecekti!.. Bu mürebbi bizim eve geldikten sonra da cüppesini giyecek mi acaba?"

Mösyö de Rênal kendini bu kuşkuya kaptırılmış giderken, uzaktan, aşağı yukarı altı ayak uzunluğunda bir köylü gördü,

şafakla beraber kalkan bu adam, Doubs kıyısı boyunca yedekçilerin yolu üstüne yığılmış keresteleri ölçmekle uğraşıyordu. Belediye Başkanı'nın yaklaştığını görünce, köylünün az buçuk keyfi kaçtı; çünkü, keresteler yolu kapamıştı, bunları böyle yol üstüne yığmak da yasaktı.

Sorel Baba –evet, ta kendisi– Mösyö de Rênal'in, oğlu Julien için yaptığı acayip teklife hem şaşıtı hem de çok memnun oldu. Ama bu dağ insanlarının kurnazca gizlemesini bildikleri hoşnutsuz bir tasa ile karışık ilgisiz bir eda ile onu dinledi. İspanyol hâkimiyeti zamanında kölelik eden bu adamlar yüzlerinde Mısır fellahının yüzüne yaraşan özelliği hâlâ muhafaza ederler.

Sorel karşılık olarak ilk önce ezbere bildiği o saygı sözlerini uzun uzun sıraladı. Yüzüne yaraşan o sahtekâr ve hatta hilekâr edayı andıran beceriksiz bir gülümseme ile bu boş sözleri tekrarladığı sırada, ihtiyar köylünün kıvrak zekâsı böyle kelli felli bir adamın haylaz oğlunu evine almasının ne gibi bir sebebi olacağını keşfetmeye çalışıyordu. Julien'den hiç mi hiç hoşnut değildi. Mösyö de Rênal de kalkmış, buna yılda üç yüz Frank gibi akla gelmedik bir para teklif ediyor, yedirip içireceğini, üstünü başını giydireceğini söylüyordu. Sorel Baba'nın dâhice bir buluşla hemen öne sürdüğü bu üst baş meselesini de Mösyö de Rênal hemen kabul etmişti.

Bu son istek, Belediye Başkanı'nın midasını bulandırdı. “Sorel'in, benim teklifimi büyük bir sevinçle karşılamadığına bakılırsa,” dedi kendi kendine, “ihtiyara başka bir yerden de teklif edenler olduğu gün gibi aşikâr. Kim teklif etmiş olabilir? Sakın, Valenod olmasın?” Mösyö de Rênal işi hemen bitirmek için Sorel'i sıkıştırdı ama fayda etmedi; köylünün kurnaz zekâsı buna hiç yanaşmadı. “Oğluna danışacakmış,” diyordu Belediye Başkanı. “Sanki taşrada zengin bir baba, beş parası olmayan oğluna akıl damşırılmış gibi. Danışsa bile, laf olsun diye.”

Su ile işleyen bu bıçkışane, ırmak kıyısında bir barakadır. Çatı dört kalın direkten ibaret bir iskelete dayanır. Barakanın ortasında, sekiz-on adım yüksekte inip çıkan bir bıçkı görülür. Diğer yanda son derece basit bir makine kütüğü bu bıçkıya doğru iter. Hem inip çıkan bıçkıyı hem kütüğü tahta hali-



ne getirmek üzere yavaş yavaş inen makineyi su ile işleyen bir çark çalıştırır.

Bıçkıhaneye yaklaşırken, Sorel gür sesiyle Julien'e seslendi. Karşılık veren olmadı. Yalnız, ellerinde birer balta, bıçkıya verecekleri çam kütüklerini dört köşe yontup düzelten dev gibi oğullarını gördü. Hepsi de kütüğün üstüne çizilmiş kara çizginin tam izinden gitmeye çalışıyor, balta ile her vuruşta büyük kıymıklar çıkarıyorlardı. Babalarının sesini duymadılar. İhtiyar barakaya doğru yürüdü. İçeri girince, Julien'i bıçkının yanındaki yerinde boşuna aradı. Onu, beş adım yüksekte, çatı kırışlarından birinin üstüne ata biner gibi oturmuş gördü. Julien, makinenin işlemesine göz kulak olacağı yerde, kitap okuyordu. Sorel Baba'nın hiç hoşlanmadığı bir şey. Julien'in ağır işlere elverişli olmayan, ağabeylerinden çok farklı, çelimsiz vücudunu bir kusur saymayabilirdi, ama onun bu okuma hastalığından iğreniyordu. Kendisi okuma bilmezdi.

Julien'e iki-üç defa seslendiyse de, o oralı olmadı. Delikanlı, babasının gürleyen sesini, bıçkının gürültüsünden çok, kitaba daldığı için duymadı. Sorel, baktı olacak gibi değil, o yaşlı haliyle, önce bıçkının biçmekte olduğu ağaç kütüğünün üstüne, oradan da çatıyı tutan çapraz kirişin üstüne bir delikanlı çevikliğiyle sıçradı. Bir vuruşta Julien'in elindeki kitap ırmağa uçtu; kafasına yediği ilki kadar kuvvetli bir şaplak delikanlıya dengesini kaybettirdi. Az kalsın, dört-beş metre aşağıda, işleyen makinenin üstüne düşecekti, ama düşerken babası sol eliyle tuttu:

"Hey! Tembel herif! Bıçkıya göz kulak olacağına, hep o lanet kitapları mı okuyacaksın? Akşamları papazın evinde çene çalaacağına, kitaplarını oku. Ona bir diyeceğim yok."

Julien, vuruşun şiddetinden sersemlemekle birlikte, burnu kanayarak gitti, bıçkının yanındaki, olması gerektiği yerine yaklaştı. Canının yanmasından çok, pek sevdiği kitabından olduğu için gözleri yaşarmıştı.

"İn aşağı, hayvan, seninle konuşacaklarım var."

Makinenin gürültüsü Julien'in bu emri de işitmesine engel oldu. Aşağıya inmiş olan babası makinenin üstüne bir daha

çıkmak istemediğinden, gidip ceviz silkmekte kullanılan sırığı kaptı, oğlunun omzuna vurdu. Julien yere iner inmez, ihtiyar onu önüne kattı, ite kaka eve doğru sürdü. Delikanlı, “Allahım! Kim bilir bana ne yapacak!” diye içinden söyleniyordu. Geçerken, kitabın düştüğü ırmağa baktı. Kitapları içinde en çok onu, *Mémorial de Sainte-Hélène*'i\* severdi.

Yanakları kızarmıştı, gözlerini yere indirmişti. On sekiz-on dokuz yaşlarında, görünüşte çelimsiz, yüz çizgileri düzgün olmamakla beraber, kibar, gaga burunlu küçük bir delikanlıydı. Sakin zamanlarında düşünceli ve ateşli olan kocaman kara gözleri şu anda kudurgan bir nefretle parlıyordu. Neredeyse kaşlarının hemen üstünden başlayan koyu kahverengi saçları alnını daraltmıştı, öfkelendiğinde bu saçlar ona kötü bir insan görünümünü veriyordu. Türlü insan yüzleri içinde böyle göze batan bir özellikle seçilivereni belki de hiç yoktur. Sülün endamında, kuvvetten çok kıvraklık vardı. Daha çocukluğunda son derece düşünceli hali, son derece solgun oluşu babasında, bu oğlanı ya yaşamayacak ya da yaşasa bile, ailesine yük olacak kanısını uyandırmıştı. Bütün ev halkından hakaret gördüğü için, kardeşlerinden, babasından nefret ederdi. Kasaba meydanında pazar günleri oynanan oyunlarda hep dayak yerd.

Ancak bir yıl var ki, güzel yüzü genç kızlar arasında kendisine birkaç taraftar kazandırmaya başlamıştı. Çelimsiz bir varlık olarak, herkesten hakaret gören Julien, bir gün Belediye Başkanı'na çınarların lafını açmaya cesaret eden o ihtiyar başcerrahı son derece sevmişti.

Başcerrah, ara sıra Sorel Baba'ya oğlunun kazanacağı gündeliği verir, delikanlıya Latince ile tarih öğretirdi: Tarih dediği de, 1796 İtalya Seferi'nden ibaretti. Ölürken Légion d'honneur'ünü, geri kalan emeklilik maaşlarını, otuz-kırk cilt kitabını ona miras bırakmıştı. En değerlisi de Belediye Başkanı'nın itibarı sayesinde yolu başka yana çevrilen *umumi ırmağa* düşmüştü.

Evden içeri adımını atar atmaz, babasının güçlü eli Julien'i omzundan tutup durdurdu. Dayak yiyeceğini zannederek, titriyordu.

(\*) Napolyon Bonaparte'in hatıraları – ç.n.